

47. 18. yüzyıl şairlerinden Lem'î ve dîvânı

Abdullah UÇAR¹

APA: Uçar, A. (2022). 18. yüzyıl şairlerinden Lem'î ve dîvânı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 799-812. DOI: 10.29000/rumelide.1222122.

Öz

Lale Devri gibi şatafatlı bir dönemi de içine alan 18. yüzyıl, Osmanlı tarihinde siyasi, sosyal, iktisadi ve askerî alanlarda birtakım düzenlemelerin yaşandığı bir dönemdir. Osmanlı edebiyatındaki değişim ise esas anlamıyla kendini 19. yüzyılın ikinci yarısında gösterir. Klasik, hikemî, bedii ve mahallî üslupların görüldüğü bu dönemde devlet adamlarından istedikleri ilgiyi bulamayan şairler, kaside yerine tarih yazmaya başlamışlardır. Dîvânlar, klasik Türk edebiyatı alanında yapılan araştırmalar içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserler, yaklaşık altı yüz yıl süren klasik Türk edebiyatından kalan edebî miraslardır. Dîvânlar yazıldığı yüzyılın ekonomik, sosyal, askerî hayatı hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu sebeple de bu eserler üzerine pek çok çalışma yapılmış ve hâlen de yapılmaya devam etmektedir. 18. yüzyılın dîvân sahibi şairlerinden biri olan Lem'î Halil Ağa (ö. 1137/1724-1725), İstanbul'da doğmuştur. Lem'î, öğrenim hayatını tamamladıktan sonra devlet erkânına kâtiplik, paşalara da kethüdalık yapmıştır. Döneminin usta şairlerinden biri olan Lem'î, özellikle tarih düşürmedeki mahareti ile tanınmıştır. Lem'î Halil Ağa 18. yüzyılda yazılan 4 şair tezkiresinde yer almıştır. Hayatı ve ailesi hakkında tezkirelerde detaylı bilgi bulunmamaktadır. Lem'î Halil Ağa'nın Dîvânında dört nazım şekliyle yazılmış şiirler bulunmaktadır. Bu dîvân, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10197 numarada kayıtlı bir mecmuanın içinde yer almaktadır. Bu makalede Lem'î Halil Ağa ve dîvânı tanıtılmaya çalışılacak, şiirlerinden örnekler verilecektir.

Anahtar kelimeler: 18. yüzyıl, klasik Türk şiiri, Lem'î Halil Ağa, dîvân.

The 18th century poet Lem'î and his divan

Abstract

The 18th century also includes a pompous period such as the Tulip Era. The 18th century was a period in which some arrangements were made in the political, social, economic and military fields for the Ottoman Empire. The change in Ottoman literature is seen in the second half of the 19th century. Classical, wise and local styles are seen in this century. In this period, the poets who could not find the interest they wanted from the statesmen began to write history instead of the ode. Divan studies are very important for the field of classical Turkish literature. These works are literary heritages from classical Turkish literature that lasted for about six hundred years. Divans contain important information about the economic, social and even military life of the century in which they were written. Lem'î Halil Ağa (d. 1137/1724-1725), one of the poets of the 18th century who had a divan, was born in Istanbul. After completing his education, Lem'î worked as a clerk for the state officials and as a chamberlain for the pashas. One of the master poets of his time, Lem'î was especially known for his skill in setting history. Lem'î Halil Ağa is included in the biographies of 4 poets written in the 18th century. There is no detailed information about his life and family in the biographies. There are

1 Öğretim Görevlisi Dr., Aksaray Üniversitesi (Aksaray, Türkiye), ucarabdullah@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1391-8681 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 05.11.2022-kabul tarihi: 20.12.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1222122]

poems written in four different verse forms in Lem'i Halil Aga's Divan. This divan is in a journal registered at the Istanbul University Manuscript Library NEKTY10197. In this article, Lem'i Halil Aga and his divan will be introduced and examples of his poems will be given.

Keywords: 18th century, Classical Turkish poetry, Lem'i Halil Aga, divan.

1. Giriş

Klasik Türk edebiyatı alanında yapılan çalışmalar günden güne artmaktadır. Dünyanın sayılı kütüphanelerinde yer alan yazma eserler, araştırmacılar tarafından temin edilerek akademik olarak çalışılmaktadır. Bu çalışmalar o kadar yoğunlaşmıştır ki bilinmeyen bir şairin dîvânı veya bilinen şairlerin kaynaklarda ismi zikredilmeyen dîvânları peş peşe yayımlanmaktadır. Dîvânlar kütüphane kataloglarında bazen müstakil olarak dîvân ismiyle yer alırken bazen de mecmualar içinde tespit edilebilmektedir. Araştırmacılar tarafından gün yüzüne çıkarılan her şair ve eser, edebiyat âlemine katkı sağlamak ve edebî zenginliğimizi artırmaktadır.

Dîvânlar, şairlerin türlü biçimlerde yazdıkları manzumelerden toplanmış eserlerdir (Levend, 2014, s. 101). Bunlar, pek çok açıdan klasik Türk şiirinin en kıymetli eserlerindedir. Dîvânlar, Türk edebiyatı geleneği içinde meydana gelmiş edebî birikimin değerli bir bölümünü oluşturur. Şu ana kadar yüzlerce dîvân, Latin harflerine aktarılmış ve önemli bir kısmı tahlil edilerek çeşitli açılardan incelenmiştir. Yapılan bu çalışmalar klasik Türk edebiyatı sahası için oldukça önemlidir. Şair tezkirelerinde dîvân sahibi olduğu belirtilen bazı şairlerin dîvânlarına hâlâ ulaşamamış olsa da yapılan araştırmalar, tezkirelerde anılmayan birçok eserin de varlığını ortaya çıkarmaktadır. Bu makalede hakkında bilgi verilecek olan Lem'î Halil Ağa Dîvânı da varlığından haberdar olunmayan eserlerden biridir.

18. yüzyıl, Osmanlı Devleti için pek çok açıdan önemli sarsıntıların yaşandığı bir dönemdir. Osmanlı Devleti bu yüzyıla Avusturya, Venedik ve Lehistan ile imzalanan Karlofça, Ruslarla yapılan İstanbul anlaşmalarının gölgesinde girmiştir. Bu anlaşmalar neticesinde Osmanlı Devleti toprak kaybetmeye başlamıştır. Daha çok iktisadi, askerî, siyasi problemlerin yaşandığı bu dönemin atlantılması için kalıcı çözümlerin gerekliliği ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın başında II. Mustafa, asker tarafından tahttan el çektirilmiş, yerine III. Ahmet tahta geçmiştir. III. Ahmet döneminde ise Türk tarihinde *Lale Devri* (1718-1730) olarak isimlendirilen bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde Avrupa'ya elçiler gönderilmiş, kumaş ve çini fabrikaları açılmış, matbaa kurulmuş ve çeviriler yapılmıştır. Lale Devri 1730 Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir (Şentürk & Kartal, 2005: 419-448). Çalışmamızın konusu olan Lem'î Halil Ağa, 12 yıl süren Lale Devri'nin ilk yarısını görmüştür.

Bu çalışma, 18. yüzyıl dîvân şairlerinden biri olan Lem'î Halil Ağa'nın dîvânı hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanmaya başlanmış, bu yüzyılda ve daha sonraki yüzyıllarda kaleme alınan tezkireler taranmış ve Lem'î'nin hayatıyla ilgili çok az bilgi bulunduğu hatta bazı kaynaklarda sadece şiirlerinden örnekler verildiği tespit edilmiştir. Bu eserlerde Lem'î'nin, dîvân sahibi olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye de tesadüf edilmemiştir (Altuner, 1989: 766-767; İnce, 2018: 395; Abdulkadiroğlu, 1985: 471-472; Erdem, 1994: 262-263; Yuvacı, 2014: 219-220; İpekten vd, 1988: 265).

2. Hayatı²

18. yüzyıl şairlerinden olan Lem'î Halil Ağa (ö. 1137/1724-1725) İstanbul'da doğmuştur. Öğrenim hayatını tamamladıktan sonra devlet erkânına kâtiplik, paşalara da kethüdalık yapan Lem'î, dönemin usta şairlerinden biri olmuştur. Sevilen bir kişi olan Lem'î'nin şiirleri güzeldir ve sözlerine de rağbet gösterilmiştir. Lem'î Halil Ağa, H 1137'de Tiflis defterdarı iken vefat etmiştir.

Tarih düşürmede mahir olan Lem'î, dönemin tanınmış dervişlerinden Kuş Dede'nin vefatı için de bir manzume kaleme almıştır. Lem'î'nin şiirleri arasında 17. yüzyılın tanınmış simalarından olan Nâbî'ye (ö. 1124/1712) nazire olarak yazdığı bir gazel de bulunmaktadır.³

Mevlevî külâhını methetmek için yazdığı gazelden dolayı (vr. 57a-57b) Lem'î'nin Mevlevîliğe mensup olduğu söylenebilir.⁴

Lem'î Halil Ağa 18. yüzyılda yazılan 4 şair tezkiresinde yer almıştır. Bunlar Safayî'nin *Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr*'ı, Sâlim'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı, Belîğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'ar*'ı ve Râmiz'in *Âdâb-ı Zurefâ*'sıdır.

18. yüzyılın başlarında yazılan Safayî, Sâlim ve Belîğ tezkirelerinde ve bu yüzyılın sonlarına doğru yazılan Râmiz tezkiresinde Lem'î Halil Ağa ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Lem'î Halil Ağa hakkında Safayî tezkiresinde Lem'î'ye ait 12 beyit yer alırken Lem'î'nin hayatıyla ilgili bilgi de bulunmaktadır. Bu tezkirede Safayî, Lem'î hakkında şu bilgileri vermiştir:

LEM'Î⁵

Nâmı Halîl'dür. İstanbul'dan zuhûr itmişdür. Evâil-i hâlinde tahsîl-i ma'ârif idüp ba'dehû ba'z-ı kibâr-ı devlete kâtib ve paşalara kethüdâ olmuşdur. Ümenâ zümresinden 'asrun şu'arâsından eş'ârı hûb ve güftârı mergûb bir zât-ı mahbûbu'l-kulûbdür. Fenn-i târîhde dahi hayli mahâreti olmagla zurefâ-yı dehrden Kuş Dede dinmekle ma'rûf olan dervîş-i dil-rîşün tâ'ir-i murg-ı rûh-ı âşiyân-sâz-ı 'ukbâ oldukda fevtine bu târîhi nazm itmişdür.

Târîh-i Vefât-ı Kuş Dede

Didi târîh-i fevtin Lem'î şeh-bâz-ı ecel anuñ

Îlâhî Kuş Dede'yi âşiyân-sâz-ı na'im eyle

Nâbî-i şîrîn-zebânun gazeline nazîre olmak üzere bu gazeli nazm itmişdür.

(...)⁶ (Altuner, 1989: 766-767)

Sâlim tezkiresinde onun hararetili ve yiğit bir kişi olduğu ifade edilmiş ve 4 beytine yer verilmiştir. Belîğ tezkiresinde hayatı ile ilgili bilgi verilmeden 12 beytine yer verilmiştir. Râmiz tezkiresinde hem hayatı hakkında bilgi hem de bir gazeli bulunmaktadır. Bu tezkirede onun Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri olduğu söylenmiş, şairliği övülmüş, özellikle tanzir hususunda maharetli olduğu belirtilerek Sultan III.

2 Hayatı hakkındaki bilgiler şu kaynaklar taranarak elde edilmiştir: Altuner, 1989: 766-767; İnce, 2018: 395; Abdulkadiroğlu, 1985: 471-472; Erdem, 1994: 262-263; Yuvacı, 2014: 219-220; İpekten vd, 1988: 265.

3 17. yüzyılın ortalarında yazılmış olan Güftî tezkiresinde de Lem'î mahlaslı bir şaire yer verilmiştir. Güftî'nin H 1088/M 1677'de vefat ettiği ve tezkiresini de M 1661'de yazdığı kabul edilmektedir. Lem'î Halil Ağa da H 1137/M 1724-1725 yılında vefat ettiğine göre Güftî tezkiresinin yazıldığı tarih ile Lem'î Halil Ağa'nın ölüm tarihi arasında 63 yıllık bir fark çıkmaktadır. Buradan hareketle Güftî tezkiresinde İstanbullu olduğu ifade edilen Lem'î mahlaslı şairin Lem'î Halil Ağa olmadığı düşünülmektedir.

4 Makalenin devamında yer alan *Şiirlerinden seçmeler* başlığı altında bu şiire yer verilmiştir.

5 *Şiirlerinden seçmeler* başlığı altında bu şiir de yer almaktadır.

6 *Metinde Lem'î'nin şol kenarında şöyle not yazılmıştır: Bin yüz otuz senesinde Tiflis defterdârı iken fevt olmuşdur.*

7 Bu makalede Lem'î Halil Ağa ile ilgili Safayî tezkiresindeki bir kısım örnek olarak paylaşılmıştır, diğer tezkire metinlerinden örnek verilmemiştir.

Ahmed döneminde fethedilen kaleleri kaydetmek için gittiği yörede memur ve defterdarlık makamında iken 1137 senesinde vefat ettiği ifade edilmiştir. Tuhfe-i Nâil'de ise onun İstanbullu olduğu, H 1137'de Tiflis Defterdârı iken vefat ettiği ve orada gömülü olduğu ifade edilmiş, 10 beytine yer verilmiştir.

3. Lem'i Halil Ağa Dîvânı⁷

3.1. Nüsha tavsifi

Lem'i Halil Ağa Dîvânı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10197 numarada kayıtlı bir mecmuanın içinde yer almaktadır. Mecmuanın 40b sayfasında⁸ *Lem'i Ağa ve Dîvân-ı Lem'i Ağa* ifadeleriyle başlayan dîvân, 60b'de tamamlanmaktadır.

Nüsha, talik hat ile kaleme alınmaya çalışılmışsa da yazı biraz bozuktur, bir hattat elinden çıkmışa benzememektedir. Nüşaya kurşun kalemle sonradan varak numarası verilmiştir. Mecmuada boş sayfalar bulunsa da Lem'i'nin şiirlerinin yazıldığı sayfalarda boş sayfa yer almamaktadır. Krem rengi bir kâğıda yazılmış olan dîvân, 3 sütun hâlinde ve her sütunda 12-16 satır bulunacak şekilde tertip edilmiştir. Mısralar genellikle meyyaldır.

Dîvân'da sırasıyla 127 gazel, 6 tarih düşürme, 24 nazm-kıt'a ve 20 beyit olmak üzere toplam 177 manzume bulunmaktadır. Lem'i Halil Ağa Dîvânı 40b'de gazellerle başlamaktadır. İlk gazelin ilk beyti şöyledir:

İtmez terahhum olsa gönül şiven âşinâ
Tek olmayayduk ol şeh[e] evvelden âşinâ (vr. 40b)

Dîvân'ın son sayfası olan 60b'de ise *ebyat* başlığı altında beyitler verilmiştir. Dîvân'ın son beyti ise şöyledir:

Murg-ı dil pervâz iderken nâgehân
Kıpdı bir şâhîn bakışlı esperi (vr. 60b)

3.2. Gazeller

Lem'i Halil Ağa Dîvânı'nda 127 gazel bulunmaktadır. Bu 127 gazelden 88'i 5 beyitten oluşmaktadır. Bu sayı tüm gazellerin yaklaşık % 69'unu oluşturur. Gazellerin 15 harf ile tertip edildiği dîvânda 4 beyitlik 1, 6 beyitlik 14, 7 beyitlik 15, 8 beyitlik 4, 9 beyitlik 1 ve 10 beyitlik 2 gazel yer almaktadır. Dîvânda en çok "ra" harfi ile gazel yazılmıştır, "ra" ile yazılan gazeller diğer harflerle yazılan gazellerden bariz bir şekilde fazladır. Aşağıdaki tabloda gazellerin son harfine göre dağılımı ve beyit sayıları verilmiştir.

Tablo 1. Gazellerin son harfine göre dağılımı ve beyit sayıları

Harfler	Gazel Sayısı	Beyit Sayıları
ا	1	5
ب	3	10, 6, 6

7 Bu makale hakem sürecindeyken Lem'i Dîvânı'nın Doç. Dr. Enes Yıldız tarafından kitap olarak yayına hazırlanmakta olduğu öğrenilmiştir.

8 Mecmuada 40b'den sonraki varak numaralandırılmamıştır. Bu sebeple yazmada sadece dîvân metnine bakılırsa dîvân, 39b'de başlıyor gibi görünmektedir.

ت	2	7, 5
ر	36	5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 8, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 7, 5, 5, 5, 6, 5, 6, 5, 5, 5, 9, 5, 5, 5, 5, 5, 5
ز	15	7, 5, 5, 7, 5, 5, 7, 5, 5, 7, 5, 5, 6, 5, 6
ع	1	6
ش	1	8
ط	2	7, 7
ق	1	7
ك	10	5, 7, 6, 5, 5, 5, 5, 5, 7, 5
ل	5	5, 5, 5, 5, 7
م	9	5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5
ن	14	5, 7, 6, 5, 5, 10, 5, 7, 5, 5, 7, 8, 6, 6
ه	10	5, 5, 5, 6, 5, 5, 5, 5, 4
ی	17	6, 6, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 8, 5, 5, 5, 5, 5

Lem'î Halil Ağa, gazellerinde genellikle ağır bir dil kullanmamıştır. Bu manzumelerde klasik şiir konularının dışına çıkmadığı çok az görülmektedir. Gazeller 58a'ya kadar devam etmiştir.

Dîvân şiirinde ahengi oluşturan unsurların başında redif ve kafiye gelmektedir. Lem'î Halil Ağa Dîvân'ında mücerred, mürdef ve tesis olmak üzere üç çeşit kafiye tespit edilmiştir.

Kafiye-i mücerred yalnızca revî harfiyle yapılan kafiye denir (Saraç, 2007: 274). Dîvândaki gazellerden mücerred kafiye şu örnekler verilebilir:

Dökülsün gül-izaruñdan benâ-gûşa o kâküller
Temâşâ-yı cemâlünle açılsun gonca güller (vr. 41b)

Sensiz baña gül-zâr-ı cihân beyt-i hüzündür
Çeşm-i tere her gonca-ı nev-reste düğüdür (vr. 41b)

Çek câm-ı aşkı dime ki akla halel gelür
Akluñ giderse birine ni'me'l-bedel gelür (vr. 45b)

O şûhuñ 'âşık her dem cefâsı artar eksilmez
Anuñçün 'âşık-ı zâruñ ricâsı artar eksilmez (vr. 46b)

Kafiye-i mürdefe revî harfinden önce uzun ünlülerden (elif, vav, ye) birinin bulunduğu kafiye türüdür (Saraç, 2007: 274). Dîvândaki gazellerden mürdef kafiye şu örnekler verilebilir:

Tutdı cihânı nâle vü feryâd-ı andelib
Rengîn terâne ferah-ı âbâd-ı andelib (vr. 40b)

Nergis-i gül-zâr-ı câna âşık**ândur** çeşm-i mest
Gıpta bahşâ-yı gazâlâne cin**ândur** çeşm-i mest (vr. 41a)

Bahâr oldı yine 'azm-i gülist**âna** irecek demdür
Safâdan gel key çâk-i girîb**âna** irecek demdür (vr. 43a)

Sîne kim gamze-i sertize niş**ân** olmışdur
Nemek-i zahm-ı gamı fikr-i deh**ân** olmışdur (vr. 44a)

Görse şükûh-ı hüsnüni uşşâk **lâl** olur
Ol pâdişâh-ı nâza nice 'arız**hâl** olur (vr. 45a)

Yâ Rab karîn-i sohbet-i dil-d**âr** olur muyuz
Künc-i elemde böyle kalup h'**âr** olur muyuz (vr. 47a)

Kafiye-i müessese ise revîden önce dahîlin, dahîlden önce de te'sîsin bulunduğu kafiyedir (Saraç, 2007: 275). Dîvândaki gazellerden müesses kafiye şu örnek verilebilir:

Gayra bir kerre nigâh itmege yokdur ç**âremüz**
Bestedür zülf-i nigâra rişte-i nezz**âremüz** (vr. 47b)

Lem'î Halil Ağa Dîvânı'nda redifler farklı şekillerde (ek, ek+kelime, kelime grubu gibi) kullanılmıştır. Aşağıda dîvândaki gazellerden birkaç redif örneği verilmiştir:

Nergis-i gül-zâr-ı câna âşık**ândur** çeşm-i mest
Gıpta bahşâ-yı gazâlâne cin**ândur** çeşm-i mest (vr. 41a)

Dökülsün gül-'izaruñdan benâ-gûşa o kâkül**ler**
Temâşâ-yı cemâlünle açılsun gonca gül**ler** (vr. 41b)

Sîne kim gamze-i sertize niş**ân** olmışdur
Nemek-i zahm-ı gamı fikr-i deh**ân** olmışdur (vr. 44a)

Yâ Rab karîn-i sohbet-i dil-d**âr** olur muyuz
Künc-i elemde böyle kalup h'**âr** olur muyuz (vr. 47a)

Dîvân'daki gazellerin çoğunda âşıkâne ve rindâne hisler yer almaktadır. Lem'î Halil Ağa, klasik Türk şiirinin edebî birikiminden yararlanarak klasik şiirin mazmun, hayal ve benzetmelerini kullanmıştır. Diğer dîvân şairleri gibi Lem'î de klasik Türk edebiyatı gazel nazım şekli çerçevesinde hislerini şairlik gücü nispetinde edebî sanatlarla ifade etmiştir.

3.3. Tarihler

Arap harflerini ebced⁹ hesabına göre çözümleyerek bir olayın meydana geldiği hicrî yılı gösteren bir kelime, tamlama, cümle, mısra, beyit veya bir manzume söyleme veya olayın yılını doğrudan sözle manzum olarak ifade etme sanatına tarih düşürme denir. Şairler, tarih düşürmek amacıyla yazılan bu manzumelere kısaca *tarih* adını vermişlerdir (Karabey, 1998: 263). Tarih düşürme Türk edebiyatında 14. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış ve özellikle 18. yüzyılda en verimli dönemine ulaşmıştır. Başlangıçta öğrenme ve ezberleme kolaylığı için ortaya çıktığı tahmin edilen tarih düşürme, daha sonra şairliğin gereklerinden biri sayılarak bu alanda sanat gösterme aracı durumuna gelmiştir (Karabey, 2011: 80).

Lem'î Dîvânı'nda tarih düşürmek için yazılan 6 manzume yer almaktadır ve bunlar, gazellerden sonra gelmektedir. Tarih manzumeleri 58a'da başlamıştır. Tarih manzumelerinin ilki İsmail Paşa'nın oğlu Veysi'nin doğumu hakkındadır. Daha sonra sırasıyla Cem Sultan'ın oğlu Şehzade Murad için yazılmış bir tarih manzumesi, dönemin dervişlerinden Kuş Dede'nin vefatı ile ilgili bir tarih manzumesi ve Hasan Paşa'nın oğlu Abdullah Bey'in okçuluğu ile ilgili tarih manzumesi yer almaktadır. Bunlardan sonra yer alan 2 tarih manzumesi çeşme yapımının tamamlanmasıyla ilgili ilgilidir.

Lem'î Dîvânı'nda yer alan 6 tarih manzumesinin dördünde başlık bulunmaktadır. Kuş Dede'nin vefat tarihi ile ilgili manzumede ve çeşme yapımı ile ilgili manzumelerin ilkinde tarih, rakam olarak yer almamıştır. Aşağıda tarih manzumelerinin beyit sayıları, yazılış amacı ve tarihler tablo hâlinde verilmiş ve daha sonra örnek beyitler sıralanmıştır:

Tablo 2. Tarih manzumelerinin beyit sayısı, yazılış amacı ve tarihler

Beyit Sayısı	Yazılış Amacı	Tarih
7	İsmail Paşa'nın oğlunun doğumu	H 1120 / M 1708-1709
7	Cem Sultan'ın oğlu Şehzade Murad'ın doğumu	H 1119 / M 1707-1708
4	Kuş Dede'nin ölümü	H 1136 / M 1723-1724
13	Abdullah Bey'in okçuluğu	H 1120 / M 1708-1709
4	Çeşme yapımı	H 1122 / M 1710-1711
4	Çeşme yapımı	H 1121 / M 1709-1710

İsmâ'ül Paşa'nın Ferzend-i Dil-pezîri Veysi Begüñ Târîhidür

(...)

Ya'nî ihsân eyleyüp şimdi Hudâ-yı lem-yezel

Virdi bir ferzende Veysi-nâm mîr-i dil-pezîr

Hak Te'âlâdan temennâ eylerüz subh u mesâ

Göstere ol nev-cüvân seyr-i havârî bize pîr

Mevlid-i târîhdür dünyâya teşrîf eyledi

1120

Lîk bir mısra'-ı berceste zuhûr itdi çü tîr

⁹ Arap alfabesinin ilk tertibi ve harflerinin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemi.

Hâtif-i gaybî didi Lem'î vilâdet târîhin
 'Ömr ihsân eyleye Veysî beğe Rabb-i Kadîr (vr. 58a)

Târîh-i Berây-ı Hazret-i Şehzâde Murâd

(...)

Tûtîyâ-yı mukaddemden o şehüñ
 Rûşen oldı gün gibi cism-i 'alîl

Lafzen ü ma'nen bu beyt-i dil-pezîr
 Oldı târîh-i vilâdet bî-misîl

Biñ yüz otuz tokuzda geldi 'âleme 1119

Yümn ile Sultân Murâd bî-'adîl (vr. 58a)

Kuş Dede'nin Târîhi

Uçurdu murg-ı rûhın Kuş Dede çünkim bu gülşenden
 Didi ahhâb yâ Rab anı cennetde mukîm eyle

Düketdi dâne-i 'ömri bu hirmen-gâh-ı 'âlemde
 İlâhî dâne-çîn geşt-i eltâf gamîm eyle

Nagam-perdâz-ı şevk-i derd-i gül-zâr-ı cinân olsun
 O sohbet-âşînâyı hûr u gilmâna nedîm eyle

Didi târîh-i fevtin Lem'î şehbâz-ı ecel anuñ 1136

İlâhî Kuş Dede'yi âşiyân-sâz-ı na'îm eyle (vr. 58a)

Târîh-i Tîr-endâhten-i İbn Hasan Paşa Abdullâh Beg

(...)

Harf-i menkût ile târîh tamâm
 Oldı ey Lem'î bu beyt hoşterîn

'Arsa-i dehr içre çün urduñ nişân
 Kuvvet bâzûña mîrim âferîn 1120 (vr. 58b)

(...)

Çıkıdı bir hâtif hitâb idüp didi târîhin 1122

Eyledük icrâ-yı âb-ı çeşme mâu'l-hayât (vr. 58b)

(...)

Âb akınca didiler târîhini dil-teşnegân **1121**¹⁰ âb sâhib-i icrâsına himmet eyledi (vr. 58b)

3.4. Nazmlar ve kıt'alar

Dıvânda tarih manzumelerinden sonra nazmlar ve kıt'alar yer almaktadır. Dıvânda 19 nazm ve 5 kıt'a bulunmaktadır.

Nazm, musarra bir beyitle (mısraları kafiyeli) başlayan kıt'a demektir. Nazmı kıt'adan ayıran tek özellik ilk beytin kafiyeli olmasıdır. Bu sebeple nazm için, kıt'anın bir çeşidi denebilir.

Kafiye düzeni aa, xa... şeklinde olan nazmların uzunlukları 2-15 beyit arasında değişir. İki beyitten daha uzun kaleme alınmış olan nazmlar, daha çok çeşitli olaylara tarih düşürmede, övgü ve yergide kullanılmıştır.

Nazm, kıt'a ve rubâî birbirine çok benzediği için pek çok yerde birbiri ile karıştırılmış, dıvân tertip edilirken bir ayırım yapılmaksızın *Mukatta'ât* adı altında bir araya getirilmiştir. Nazm kelimesine daha çok edebî bilgiler veren kitaplarda rastlanmaktadır.

Aşağıda nazmlardan ve kıt'alardan birer örnek verilmiştir:

Yâ Rabb baña bu şâd u gam senden
Keyfiyyet-i derk-i sûr u mâtem senden

Lütfuñla şifâ-hâne-i Gufrânuñdan
Zahm-ı dil-i 'isyânuma merhem senden (vr. 59b)

Elinden sâkî-i gül-çehrenüñ dil
Çeküp câm-ı şarâbı aldı virdi

İderken baña ta'na zâhid-i har
Görüp ol âfitâbı aldı virdi (vr. 59a)

3.5. Beyitler

Dıvân'da nazm ve kıt'alardan sonra 20 beyit bulunmaktadır. Beyitler farklı konularda kaleme alınmıştır. Aşağıda birkaç örnek beyit verilmiştir:

Gördüm hırâm idüp gelür ol serv-kâmeti
Devrân kopardı başuma gûyâ kıyâmeti (vr. 60b)

Bahâr geldi neşât müdâm gösterelüm
Misâl lâle sine elde câm gösterelüm (vr. 60b)

10 Dijital nüshada kelimenin bulunduğu kısım katlanmış görüldüğü için kelime okunamamıştır.

Ne zamân itmeyeyüm cürm demdeme itdüm
Tevbe bir dahı büyük söylemem yâ Rabbî (vr. 60b)

4. Şiirlerinden seçmeler

Mefûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün¹¹
Çeşm-i girişme-sâziña mihmân fitnedür
Şîrîn tebessüm-i nemek-i h'ân-ı fitnedür

Nâz âfet ü girişme belâ 'işve dil-firîb
Sad el-hazer ki lücce-i tûfân-ı fitnedür

Eyler gülû girifte hazer tîg-ı gamzeden
Tâb-ı cilâsı kühl-i safhân-ı fitnedür

Sad zahm-ı tâze açmadadur gün-be-gün baña
Mâdâm gamze sîneye peykân-ı fitnedür

Mümkin mi dest-i h'âhiş-i gül-çîn-i kâm idem
Hâl-i 'izâr-ı Lem'î nigeş-bân-ı fitnedür (vr. 43b)

Mefûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün
Ey bâd-ı sabâ zülf-i dütâdan mı gelürsin
Vâreste misin dâm-ı belâdan mı gelürsin

Ey câm nedür sende bu keyfiyyet-i te'sîr
Sen la'l-i leb-i rûh-fezâdan mı gelürsin

Gördüñ mi hat-ı tâzeyi gül-berg-i terinde
Bülbül çemen-istân-ı vefâdan mı gelürsin

Dâmen be-meyân tîg be-kef gamze pür-âşûb
Kurbânun olam söyle gazâdan mı gelürsin

Ey hâme-i Lem'î ne bu şîrîni-i güftâr
Sen Nâbî-i pâkîze edâdan mı gelürsin (vr. 53a-53b)

11 Makalenin inceleme kısmında pek çok şiirden örnek beyit olduğu için şiirlerin vezinleri verilmemiş olup vezinler sadece seçki bölümünde yazılmıştır.

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
 Beyza-ı ankâ-yı 'uzletdür külâh-ı Mevlevî
 Gevher-i tâc-ı kanâ'atdür külâh-ı Mevlevî

Bir tarafsâr-ı tahammüldür nemed bu şân-ı 'aşk
 Tâbiş-i h'âb-ı ferâgatdür külâh-ı Mevlevî

Ülfet-i dervîş olur ehl-i derûna neş'e bahş
 Hokka-ı ma'cûn-ı hikmetdür külâh-ı Mevlevî

Hânkâh-ı dervîşe gülşen-i firdevsdür
 Gonca-ı bâg-ı hakikatdür külâh-ı Mevlevî

Lem'iyâ _____¹²
 Nâfe-i âhû-yı Hotendür külâh-ı Mevlevî (vr. 57a-57b)

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
 Dilimiz neşter-i âzârdan âsûde midür
 Verd-i gül-zâr meger hârdan âsûde midür

Âşinâ olalı dil çeşm sîne-i mestüñ ile
 Sînemüz gamze-i mekkârdan âsûde midür (vr. 59a)

Vezin¹³
 Yâ Rabb baña bu şâd u gam senden
 Keyfiyyet-i derk-i sûr u mâtem senden

Lütfuñla şifâ-hâne-i Gufrânuñdan
 Zahm-ı dil-i 'isyânuma merhem senden (vr. 59b)

Mefûlü / Mefâilü/ Mefâilü/ Fâilün
 Şeb-tâ-be-seher dîdelerin nem-nâk it
 Mir'ât-ı dilüñ gerd-i hevesden pâk it

Dâmânuñı âlûde-i 'isyân itme
 Fikr eyle hele kendüñe gel idrâk it (vr. 59b)

12 Yazma eserde bu kısım boş bırakılmıştır.

13 1 ve 2. mısralar *mefûlü/mefâilün/mefâilün/fâ*, 3 ve 4. mısralar ise *mefûlü/mefâilü/mefâilün/fâ* şeklindedir.

Sonuç

18. yüzyıl şairlerinden Lem'i'nin asıl adı Halil olup doğum tarihi bilinmemektedir. Devletin ileri gelenlerine kethüdalık yapan Lem'i, dönemin usta şairlerinden biri olmayı başarmıştır. Tezkirelere göre Lem'i'nin şiirleri ve sözleri güzel bulunmuş ve kabul görmüştür. Lem'i Halil Ağa, H 1137 (M 1724-1725) yılında defterdar iken Tiflis'te vefat etmiştir.

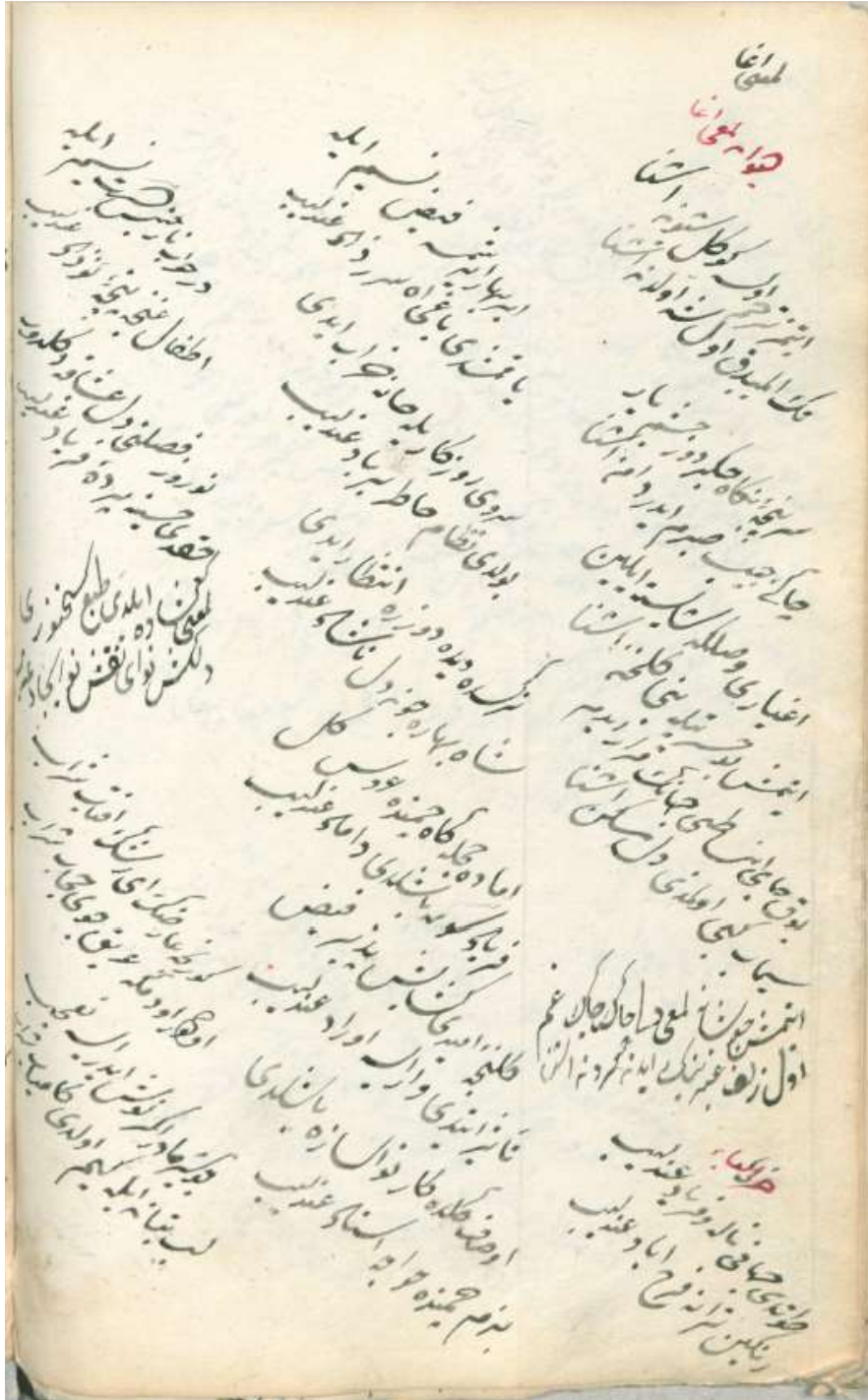
Lem'i Halil Ağa Dîvânı'nın bilinen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde bulunan 451 varaklık oldukça hacimli bir mecmua içindedir. 20 varaktan oluşan Dîvân'da 127 gazel, 6 tarih düşürme, 24 nazm-kıt'a, 20 beyit olmak üzere toplam 177 şiir bulunmaktadır.

Dîvânda toplam 127 gazel vardır. Dîvândaki 127 gazelin 88'i 5 beyitten oluşmaktadır. Gazeller son harfine göre sıralanmıştır ve 15 harften gazel bulunmaktadır. Lem'i bir gazel şairidir çünkü Dîvân'ın çoğu gazellerden oluşmaktadır. Bu gazellerin tamamına yakını ise gazel nazım şeklinin genel özelliklerine bağlı kalınarak âşıkâne ve rindâne duygularla kaleme alınmıştır. Dîvânda gazellerden sonra tarih manzumeleri, sonra nazm-kıt'alar sonra da beyitler yer almaktadır. Dîvân'da tarih manzumelerinden sonra 24 nazm-kıt'a yer almaktadır. Dîvânın sonunda ise 20 beyit bulunmaktadır. Bu çalışma ile 18. yüzyıl klasik Türk şairlerinden olan Lem'i'nin, dîvânı hakkında bilgiler verilerek dîvân tanıtılmaya çalışılmıştır.

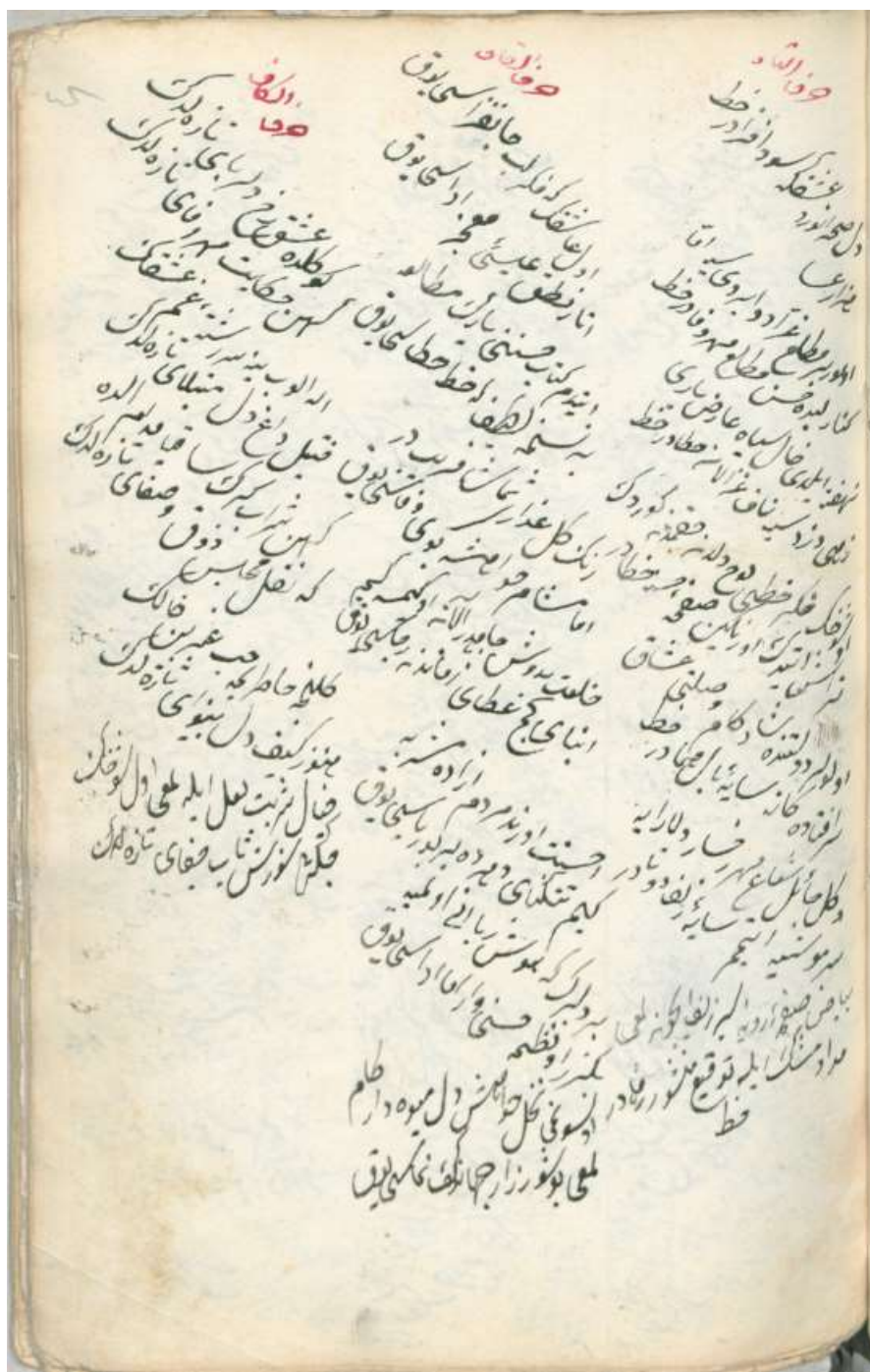
Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, A. (1985). *Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli zübdeti'l-eş'âr*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- Altuner, N. (1989). *Safâî ve tezkiresi inceleme-tenkitli metin-indeks*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Erdem, S. (1994). *Râmiz ve âdâb-ı zurafâ'sı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- İnce, A. (2018). *Tezkiretü'ş-şuarâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N., Karabey, T. (1988). *Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karabey, T. (1998). "Tarih düşürme". *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Karabey, T. (2011). "Tarih düşürme". *TDV İslâm ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Levend, A. S. (2014). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2007). *Klâsik edebiyat bilgisi biçim-ölçü-kafiye*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Şentürk, A. A. & Kartal, A. (2005). *Eski Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- Yılmaz, K. (2019). *Teşrifâtü'ş-şuarâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yuvacı, B. (2014). *Tuhfe-i Nâilî metin ve muhtevâ*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.

Divândan örnek sayfalar

1- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10197 numaralı mecmua, vr. 40b

2- Aynı mecmua, vr. 49a